

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-וילציג, ראש המחלקה למדעי המדינה, אוני' בר-אילן

בלוג מס' 65: מהו הרווח בן הלימודים?

לפני שבוע התפרסמה כתבה גדולה, המדווחת על מחקר מקיף, שבדק את השכר שמקבלים בוגרי מקצועות שונים ממחלקות שונות בהשכלה הגבוהה בארץ ("הלימוד והשכר", מוסף "כלכלה", ידיעות אחרונות, 16/1/2007). ישנן כמה מסקנות שניתן להסיק ממנה, הראויות לליבון.

ראשית, כתבה כזאת מאפיינת היטב את רוח התקופה: הכל נמדד בכסף. כמובן, אין לי דבר וחצי דבר נגד כסף; נהפוך הוא, ברור שמהרבה בחינות, התייחסות רצינית לצד הכלכלי של העניין רק מטיבה אתנו כחברה בסופו של דבר – ולו רק בשל העובדה שהיא מצריכה חשיבה אסטרטגית כיצד להשקיע את המשאבים שלנו בצורה יעילה, הן כפרטים והן כאומה. לכן, אישית, אינני מבטל בהינף יד את המאמצים של הממשלה והאוצר לדרבן את המוסדות להשכלה גבוהה להתייעלות ולהשקעת משאביהם בצורה שקופה ויותר נבונה.

אולם בין זה לבין מדידת ההשכלה הגבוהה דרך חור המחט של הכסף בלבד, הדרך ארוכה. עם הספר, כנראה, הפך לעם ניהול ספר(ים). נוכחתי בכך מקרוב לפני כשבוע, כשאוניברסיטת בר-אילן ערכה את "היום הפתוח" שלה עבור סטודנטים המתעניינים בלימודים בשנה הבאה. השאלה **השכיחה** ביותר שקיבלתי (ואינני פוסל את עצם השאלה): "אז מה עושים עם מדעי המדינה?" לא "עד כמה זה מעניין?" לא: "עד כמה אני יכול להרחיב את הידע שלי?" לא: "זה מאפשר לי ללמוד כיצד לחשוב ולנתח דברים בצורה טובה יותר?" אלא תכל'ס: "מהו הרווח הכלכלי?" עצוב, אך זה מה שיש – ואולי זו אחת ממטרות ההשכלה גבוהה שאנו אמורים להקנות: סקרנות אינטלקטואלית לשמה, לימוד מתוך חדות הלימוד.

שנית, מלבד מדעי המדינה, על פי המחקר במקצועות האחרים ישנם פערים משמעותיים בציונים של מחלקות מאוניברסיטאות שונות. כלומר, אי אפשר להצביע על אוניברסיטה ישראלית מובילה אחת, אך אפשר להצביע על מחלקה זו אחרת אשר "נותנת תפוקה כלכלית" טובה יותר או פחות. למשל, ביה"ס לחינוך בבר-אילן מפגר ב-43 נקודות (מתוך 133) לעומת החוג לחינוך באוניברסיטה העברית, ולעומת זאת המח' לפסיכולוגיה בבר-אילן מובילה על עמיתה בירושלים ב-22 נקודות – והמח' למתמטיקה בבר-אילן מובילה בהפרש עצום של 103 לעומת 48 נקודות בירושלים! (הטכניון קיבלה 117 נק'). מוסר השכל לסטודנטים: תבדקו היטב את ביצועי המחלקה ופחות את האוניברסיטה כשבים להחליט על מקום הלימודים.

שלישית, נקודה אשר מבטלת במידת מה את שתי הנקודות הראשונות: כתבה זו מהווה דוגמה טובה לסכנות של חשיבה מדעית מוטעית. המסקנה של הכתבה היא שמחלקות אשר קיבלו ציון גבוה יותר מספקות סחורה טובה יותר. ואני טוען שייטכן ההיפך: מסיבות אלו ואחרות, הסטודנטים הטובים ביותר נוהרים למחלקה/אוניברסיטה מסוימת ואלה מן הסתם גם ימצאו עבודה שבסופו של דבר משלמת יותר כסף בגלל האינטליגנציה שלהם ולא דווקא בגלל איזושהי השכלה "טובה" יותר שקיבלו באותה מחלקה. בעולם המחשבים קיים מושג שנקרא: **GIGO – Garbage In, Garbage Out**, כלומר תכניס זבל (נתונים פגומים) פנימה למחשב ותקבל זבל (ממצאים מוטעים) בחזרה. באותה מידה ניתן לדבר על **QIQO – Quality In, Quality Out**, ככל שאיכות החומרים גבוהה יותר בכניסה למערכת, כך התכנים שיוצאים מהמערכת יהיו איכותיים יותר.

אז הנה מטלה למחברי המחקר המקורי (נ. זיסמן, א. פורמן, ט. קפלן וד. רומנוב, "הבדלים באיכות ההשכלה בין אוניברסיטאות למכללות: בחינה באמצעות התמורה בשוק העבודה", ינואר 2007, הוצאת הפורום למדיניות כלכלית ע"ש פנחס ספיר ומוסד שמואל נאמן בטכניון): קודם תבדקו את רף הקבלה לכל מחלקה ומחלקה (פסיכומטרי + בגרות) ואז תשוו ל"ציון השכר" של הבוגרים. רק מהשוואה כזו ניתן לעמוד על **הערך המוסף האמיתי** של כל מחלקה ומחלקה – כמה הם תרמו לבוגרים מעבר ליכולת ההשתכרות שלהם ההתחלתית. וזה מביא אותי לנקודה הרביעית...

כותרת המשנה של הכתבה (וכותרת המחקר המקורי) מדגישה את הממצא הכולל ה"מרעיש": בוגרי האוניברסיטאות משתכרים יותר מבוגרי המכללות. איזו הפתעה! כמובן, לשם כך לא היה כל צורך לערוך מחקר מקיף. אולם, ההמשך כן מפתיע – ודווקא בכיוון ההפוך: הפער מסתכם ב-3% -4% בלבד!! זה כבר לא היה צפוי. אני מסיק (ומודה שזו ספקולציה בלבד), שנתון זה מחמיא ביותר ל**מכללות**, שהרי ידוע לכול, שנתוני הפתיחה של הסטודנטים במכללות (כהכללה לא כל כך גסה) נמוכים בהרבה מנתוני הפתיחה של הסטודנטים באוניברסיטאות – ללא ספק הרבה מעל 3% -4%. מכאן ניתן אולי להסיק, שההוראה במכללות טובה יותר מאשר באוניברסיטאות, מאחר שהן מצליחות לצמצם עד כדי כמעט אפס את הפער במונחים של השתכרות אחרי קבלת התואר. וזה גם לא כל כך מפתיע, שהרי תפקיד העיקרי של המכללות הוא להורות, כשלעומתן האוניברסיטאות שקועות במחקר – וההוראה מהווה סרח עודף ביום העבודה של המרצים.

השורה התחתונה: כפי שאמרו לא פעם ולא פעמיים, "יש אמת, יש שקר ויש סטטיסטיקה". הנתונים אינם משקרים, אולם פרשנות הנתונים מאד "פתוחה". במקרה שלפנינו, הכתבה והמחקר מעידים על הלך רוח לא לגמרי בריא בחברה הישראלית (תועלתנות גרידא), אך גם על היעדר פענוח נכון של הממצאים עצמם.

wilzis@mail.biu.ac.il